

İdarenin Mülkiyet Hakkına Müdahalesi ve Mübadele Sözleşmesi Uygulaması*

The Limits of Administrative Competence on Property Rights and the Population Exchange Between Turkey and Greece

Yrd. Doç. Dr. Özlem ARMAĞAN*

Hukuk kurallarını değiştiren makamın, sınırsız bir değişiklik yapma yetkisi olamaz. Bu yetki, uluslararası hukuk, hukukun genel ilkeleri ile anayasal ve yasal ilkelerle sınırlandırılmış durumdadır. Zira hukuk kuralları değiştirilirken bir yandan toplumun yeni ihtiyaçlarının karşılanması, diğer taraftan değişiklik tarihine kadar var olan mevcut hukuki durumun ve oluşmuş istikrarın zedelenmemesi gerekir. Hukuk kurallarının sık sık değişmesi hukuki istikrar ve belirliliği yok ederken, bu değişikliklerin geçmişte tamamlanmış ve/veya kazanılmış haklara geriye dönük olarak uygulanması belirlilik ve istikrarın yanı sıra hukuki güvenliğin de zedelenmesine sebep olur. Değişiklik yapma hususunda sınırlamanın geldiği son nokta ise “hukuki güvenlik ilkesi”dir.

Hukuki güvenlik ilkesi, hukuk kurallarında sıklıkla değişiklikler yapılarak hukuki istikrarı ve belirliliği (tahmin edilebilirliği) yok eden kurallar getirilmemesi, geriye yürüten kuralların kazanılmış haklara dokunmadan bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alması gerektiğini ifade eder.

Hukuki güvenlik ilkesi, temel haklarda korunan ortak bir değerdir. Bu ilke, hukuk devletinin olmazsa olmaz koşuludur ve Anayasa'nın bütününe egemen olan temel bir ilke görünümündedir.¹ Hukuk devleti ilkesi, en kısa tanımıyla; “vatandaşların hukuki güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemi anlatır.”² Hukuk devleti hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm işlem ve eylemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenleme-

* Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen “Hukuka Güncel Bakışlar” programı kapsamında, 16.03.2017 tarihinde sunulan tebliğ metnidir.

** Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Yücel Oğurlu, İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu, Ankara, 2003, s. 39.

² Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, 7. Baskı, Ankara, 2002, s. 113.

lerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerektirir.³ Anayasa Mahkemesi birçok kararında “hukuki güvenlik ilkesi”nin hukuk devletinun unsurlarından biri olduğunu kabul etmiştir.⁴

İdarenin yasal kesinliği ya da yargı güvenliği her zaman idari takdir yetkisi (freies Ermessen, pouvoir discrétionnaire) ile karşılıklı içerisinde değildir. İhtiyari takdir yetkisi ve keyfiyet aynı anlamı taşımamaktadır. İhtiyari takdir yetkisi, yasal bir çerçeve içerisinde, karar vericiye bir raddeye kadar seçim hakkı tanınmasıdır. İhtiyari yetkinin idari organlara tanınmasının çeşitli nedenleri vardır. İhtiyari yetki kanunsuzluk anlamına gelmemektedir. İhtiyari kararlar, kanunların gelecekte ortaya çıkabilecek her durumu öngörememeleri nedeniyle gereklidirler. Kamu otoriteleri kanun tarafından açıkça ihtiyari karar almakla yetkilendirilebilirler. Mahkemeler ihtiyari takdir yetkisinin kullanılmasına ilişkin çeşitli ilke ve sınırlamaları içeren ayrıntılı bir idari takdir yasal öğretisi oluşturmuşlardır. Bu prensipler arasında, kamu yönetiminin iyi niyetli olması, makul şekilde kamu yararını gözetmesi, adil usuller kullanması, herkese eşit muamele etmesi ve nisbilik ilkesine uyması bulunmaktadır. Başka bir deyişle, kanuni takdir yetkisi, kamu idaresine verilen ihtiyari takdir yetkisi karşısında dengeleyici bir unsur oluşturan genel idari hukuk ilkelerine uygunluk sağlanmadan kullanılamaz⁵

Güvenilirlik ve hukuk güvenliğinin lehine çalışan bir diğer ilke kanuni nisbilik ilkesidir. Bu ilke ile kastedilen idari işlemin, kanun tarafından koyulan amaçla oranlı olarak, vatandaşların bu amaca erişilmesi için gerekenden daha fazla haktan mahrum bırakılmaması anlamına gelir. Nisbilik ilkesi uygunlukla benzer bir anlam taşımaktadır. Bu aynı zamanda, bir kanunun gereğinden daha katı şekilde uygulanarak öngörülenden farklı sonuçlar doğrulması anlamına gelmektedir. Bu durum idari yetkinin kötüye kullanılmasını da kapsamaktadır.

Nisbilik, özellikle zorunlu satın alma emirleri (ya da kamulaştırma) gibi şahısların mülkiyet haklarının kamu yararı uğruna kısıtlanmasına neden olan durumlarla ilgilidir. Nisbilik ilkesi Avrupa Toplulukları Adalet Divanı tarafından Alman hukukunda yerleşik bulunan kurallar izlenerek geliştirilmiştir ve AB hukuku yolu ile Avrupa idari sistemleri içerisindeki yerini almıştır. “Kanuna uygun yönetim” - administration through law- ilkesini destekleyen bir diğer ilke kullanılan usullerin uygunluğu ilkesidir.⁶ Kanunların doğru ve

³ Anayasa Mahkemesi Kararı (AYMK), 04.05.2006, E.2006/64, K.2006/54, RG.05.11.2006, S.26310.

⁴ AYMK, 30.11.2007, E.2006/61, K.2007/91, RG.23.02.2008, S.26796; AYMK, 17.01.2008, E.2007/21, K.2008/40. Karar için bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K2008//k2008-40.htm>

⁵ Bkz. European Court of Justice, Case Technische Universität München, 1991, ECR-I- 5469.

⁶ Bu ilke Avrupa Topluluğu hukukunda oldukça geniş kabul görmektedir. Daha fazla detay için bkz. J. Schwarze, “The Procedural Guarantees in the Recent Case Law of the European Court of Justice”, Essays in Honour of Henry G. Schermers, Vol. II, Dordrecht, Boston, London, 1994, p. 487.

tarafsız uygulamasını sağlayan usuller ile kişiye ve onun haysiyetine saygı duyulması gibi sosyal değerlerin korunması bu ilkenin konusunu oluşturur. Usullerin uygunluğunun somut bir örneği hiç kimsenin hak ve çıkarlarının yasal bir prosedür sırasında ortaya çıkan ve haberdar olmadığı olay ve konulardan etkilenmemesidir.

Yakın geçmişte hazırlanan Batı Avrupa Anayasalarında, örneğin İspanyol Anayasası'nda (1978), etkinlik ve kamu yönetiminin etkililiği, daha klasik sayılabilecek ilkeler olan hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve tarafsızlıkla birlikte anayasal ilkeler arasında sayılmaktadır. Bunun gibi, idari hukuk sıklıkla hukukun üstünlüğünün yanı sıra (üç E olarak bilinen) ekonomi, etkililik ve etkinlik ilkelerine kamu idaresinin ve görevlilerinin işlem ve kararlarına yön veren ilkeler olarak gönderme yapmaktadır.⁷

Hukuki güvenlik ilkesi gereğince devletin, vatandaşların mevcut kanunlara olan güvenine saygılı davranması, bu güvenlerini boşa çıkaracak uygulamalardan kaçınması gerekir. Bu durum hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğu kadar Anayasa'nın 5. maddesiyle devlete yüklenen, vatandaşların refah, huzur ve mutluluk içinde yaşamalarını sağlama, maddi ve manevi varlıklarını geliştirmek için gerekli ortamı hazırlama ödevinin bir sonucudur.⁸

Kazanılmış hak kavramının net bir tanıma kavuşturulamaması sebebiyle kapsamı henüz kesin olarak belirlenememektedir. Kazanılmış hak konusundaki tanımlara bakıldığında; "objektif bir hukuk kuralının kişi hakkında uygulanması veya kendiliğinden uygulanacak hale gelmesi, böylece objektif ve genel hukuki durumun kişisel bir işlemle özel hukuki duruma dönüşmesi, hukuka aykırı işlemlerde ise bir süre yararlanması sonucunda Anayasa ve yasalarca korunmaya değer hale gelmiş, elde edilmiş veya elde edilebilir durumdaki hak sahibinin bir eylemi ve iradesi ile ileri sürülmüş olan ve üçüncü kişilerden bir şey isteyebilmek ve onu bir şey yapmaya zorunlu kılabilme gibi aktif hak sahipliği bahşeden bir kişisel hak ve karşılanmadıkça ve boşluğu giderilmedikçe tek taraflı tasarrufla geri alınmayan hukuki olanak, güç veya yetkidir."⁹ Diğer bir tanıma göre kazanılmış hak; "doğumu anında hukuka uygun olarak tamamlanmış ve böylece kişiye özgü lehte sonuçlar doğurmuş, daha sonra mevzuat değişikliği ya da işlemin geri alınması gibi nedenlere rağmen hukuk düzenince korunması gereken haktır."¹⁰

⁷ Maliye Dergisi, Avrupa Kamu Yönetimi İlkeleri Sigma Raporları: No. 271 Çeviren: Pelin Kuzey, s.69.

⁸ Mehmet Altundış, Hukuki Güvenlik İlkesi, Yasama Dergisi, Sayı: 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008.

⁹ Kemal Doğu Tolon, "İptal ve Tam Yargı Davalarında Kazanılmış Hak", İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler, III, Danıştay Yayınları, Ankara, 1980, s. 170.

¹⁰ Yücel Oğurlu, İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu, Ankara, 2003, s. 39.

Danıştay kazanılmış hakkı;

“Eski kanun yürürlükte iken kesin bir surette kazanılan yani hukukça korunmakta bulunan ve bir iddia haline gelen haklardır”¹¹ şeklinde yorumlanmaktadır.

Kazanılmış haklara saygı ilkesi, hukukun genel bir ilkesidir.¹² Hukukun genel ilkelerinin açık anayasal dayanağı bulunmamakla birlikte, bunlara uyulması bir yandan hukuk devletinin gereği, diğer yandan Anayasa'nın 138. maddesinden yorum yoluyla çıkarılabilecek bir gereklilik olarak düşünülebilir. Kazanılmış haklara saygı ilkesi, hukuk devletinde bulunması ve uyulması gereken mutlak bir zorunluluk; devlet ve idareciler için bir yükümlülüktür.

Kazanılmış hakkın varlığı için gerekli koşullar;

1. Hak, bireysel idari işlemde doğmuş olmalıdır
2. Hak, bireysel idari işlem tesis edildiği anda geçerli olan hukuk kurallarına uygun olmalıdır
3. Hak, kesinleşmiş olmalıdır.

MÜBADELE SÖZLEŞMESİ

Mübadele Sözleşmesi açısından kazanılmış hak kavramını irdeleyebilmek için öncelikle mübadele sözleşmesi'ni incelemek gerekecektir.

Bağımsızlık Savaşını başarıyla yürütmüş olan TBMM Hükümeti, Lozan'da bir devlet olma savaşı vermiş ve bu nedenle Lozan'da bağımsızlığı konusunda çok hassas davranmıştır. Kapitülasyonlar ve Osmanlı borçlarının tasfiyesi konuları, görüşmeleri zaman zaman sertleştirmiş ve özellikle Kapitülasyonların devamı konusundaki Müttefik Devletlerin ısrarı, Lozan görüşmelerini üç ay kesintiye uğratmıştır. Görüşmeler sonunda imzalanan belgelerle TBMM Hükümeti, diğer bağımsız devletlerle eşitlik statüsünü ve egemenlik hakkını kabul ettirmiştir. Bilindiği gibi Lozan Barış Konferansında bir tarafta İngiliz İmparatorluğu, Fransa, Yunanistan, İtalya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri (gözlemci olarak) temsilcileri, öte yanda TBMM Hükümeti temsilcileri yer almıştır. Konferansta Türkiye'yi İsmet Paşa, Rıza Nur Bey ve Hasan Bey temsil etmişlerdir. Lozan Barış Konferansında ağırlıklı olarak siyasal, mali ve ekonomik konular görüşülmüştür. Türkiye ile Müttefik Devletler arasında imzalanan Barış Andlaşması'nın ağırlığını da bu konular oluşturmaktadır. Ayrıca ulaşım ve sağlık sorunları da bu metinde yer almıştır. İncelememizi oluşturan Mübadele Sözleşmesi ise Lozan'daki görüşmeler ile bağlantılı olarak Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanmıştır.

¹¹ Da.1.D. 13.07.1992, E.1992/224, K.1992/238, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası/www.kazanci.com.tr

¹² AYMK, 07.02.2008, E.2005/38, K.2008/53, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR>

Mübadele Sorunu konusu Lozan Barış Konferansında kurulan üç komisyonla çalışmalarını yürütmüştür. Bunlar Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu ile Maliye ve İktisat Sorunları Komisyonu'dur. Konferansın ilk oturumları yeni Türkiye Devleti'nin sınırlarının çizilmesine yönelik oturumlardır. Konu, "Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nca ele alınmıştır. Komisyon aynı zamanda azınlıklar ve Türk-Yunan nüfus mübadelesi sorunu ile de ilgilenmiştir. Doğu Trakya sınırının görüşülmeye başlanmasıyla birlikte azınlıklar ve mübadele sorunu da tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle mübadele sorunu Türkiye ile Yunanistan arasındaki yoğun tartışmalara yol açmıştır. Bu sorun hem Batı ve Doğu Trakya sınırlarının belirlenmesi bakımından, hem de kimlerin azınlık statüsüne tabi olacağına belirlenmesi bakımından önemli olmuştur. Mübadele konusu, Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nun 1 Aralık 1922 tarihli oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Yunanistan temsilcisi Venizelos, 22 Kasım 1922 günlü oturumda ilk kez "mübadele" sözcüğünü kullanmıştır. Venizelos'a göre, sınır dışı etmelere bir çözüm bulmak için, mübadelenin, kendisi ile Osmanlı Sadr-ı Azamı arasında görüşülmesi kararlaştırılmıştı. Brüksel'de yapılması planlanan görüşme, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla gerçekleştirilememiştir¹³. Bir yandan savaş sırasındaki göçler ve yakıp-yıkımlar, öte yandan "halkların içice girmişlikten kurtarılmasının barışın kurulmasını sağlayabileceğine" olan inanç, mübadeleyi gerekli kılmaktadır¹⁴. Mübadele, aynı zamanda etnik yer değiştirmeler sonucu ortaya çıkan ekonomik sorunların çözümlenebilmesinin yolu olarak da görülmekteydi. Mübadele, Lozan'da sadece Türkiye ve Yunanistan'ın isteği ile olmamıştır. Konferansa katılan diğer ülkeler de yukarıda sayılan sorunların çözüm yolunu mübadelede görmekteydiler. 1 Aralık 1922 tarihli oturum, tümüyle mübadele sorununun görüşüldüğü bir oturum olmuş ve ilk olarak Dr. Nansen nüfus mübadelesi konusundaki görüşlerini ve önerilerini açıklamıştır. Dr. Nansen'in oturuma katılması ve görüş bildirmesi de İngiliz temsilci Lord Curzon'un çağrısı üzerine gerçekleşmiştir¹⁵. Milletler Cemiyeti'nin 1919'da oluşturduğu Uluslararası Muharecet Komisyonu'nun başkanlığını da yapmış olan Dr. Nansen'in görüşleri, konunun uzmanı olması¹⁶ bakımından önem taşımaktadır. Dr. Nansen, Türkiye ile Yunanistan arasında, geciktirilmeden bir mübadele yapılmasını isteyen "dört büyük devletin İstanbul'daki temsilcilerinden" çağrı aldıktan sonra, konu ile ilgili olarak temaslarda bulunduğunu belirtmektedir. Türk ve Yunan makamlarıyla görüşen Nansen, her iki ülkenin de mübadeleyi istedikleri sonucuna varmıştır. Nansen'e göre

¹³ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler (Çev. Seha L. Meray), Takım I, Cilt 1, Kitap 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1973, s. 23.

¹⁴ Lozan Barış Barış Konferansı, s. 116.

¹⁵ Lozan Barış Barış Konferansı, s. 115.

¹⁶ A. Cevat Eren, "Türkiye'de Göç ve Göçmen Meselelerinin Başlaması", Türk Dünyası, Sayı 1, Şubat-Mart-Nisan 1966, s.12.

mübadelenin ortaya çıkaracağı birçok soruna karşılık (kimlerin mübadele edileceği, mübadillerin bırakacağı malların değerinin tespiti, tazminat ödemeleri vb.) sağlayacağı yararlar bu aşamada daha fazladır. Savaş dolayısıyla çok sayıda insan zaten yer değiştirmiştir. Bu durum her iki ülkeye de ağır ekonomik zorluklar yüklemektedir. Yunanistan'a göç etmiş bir milyona yakın Rumun varlığı bile mübadelenin hem ekonomik hem de insani yönünü göstermektedir. Bu yer değiştirmeler nedeniyle, Türkiye'de işlenebilecek durumdaki tarım arazileri işlenememektedir. Mübadelenin geciktirilmeden gerçekleştirilmesi durumunda hem bu sağlanmış olacak, hem de Yunanistan'a sığınan göçmenleri yerleştirme olanağı doğacaktır. Dr. Nansen, Türk-Yunan mübadele anlaşması için daha önce uygulanan Bulgar-Yunan anlaşmasının örnek alınmasını önermiştir. Bu anlaşmada bir takım değişikliklerin yapılmasıyla iki ülke arasındaki mübadele de başarıyla yürütülebilir. Dr. Nansen'e göre mübadele anlaşması genel hükümleri kapsamalıdır; ayrıntılarla ilgili özel yönetmeliklerin hazırlanması, oluşturulacak Karma Komisyon'a bırakılabilir¹⁷. Bu Karma Komisyon'da her iki ülkenin birer temsilciyle, Milletler Cemiyeti Meclisi'nce atanmış iki temsilciden oluşmalıdır. Bulgar-Yunan mübadelesinde uygulanan bu yöntemle mübadele, başarıyla yürütülmüştür. Dr. Nansen bu önerisiyle Milletler Cemiyeti'ni işin içine sokmuş oluyordu. Oysa bu cemiyete TBMM hükümeti henüz üye değildir. Dolayısıyla Milletler Cemiyeti'nin devreye sokulması Türk Temsilcileri rahatsız etmiştir. Bundan dolayı İsmet Paşa, Dr. Nansen'in raporunu, "bir özel kişinin raporu saydığım" belirtmiştir¹⁸. Türk görevlileriyle Dr. Nansen'in Konferans öncesinde yaptığı görüşmelerin bir sonuca ulaşamamasını da buna kanıt olarak göstermiştir. İsmet Paşa, mübadele sorunu ile azınlıklar sorununun birlikte ele alınması gerektiğini belirterek, Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu iki sorunun birbirine bağlı olduğunu kabul ederse mübadele konusunda Türk Temsilci Heyetinin görüşlerini açıklayacağını söylemiştir. Öncelikle Doğu Trakya'nın 30 Kasım'da teslim edilmesinden dolayı boşaltılmış köylerin kaç kişi barındırabileceğini tesbit etmenin hemen olamayacağını belirtmiştir. Anadolu'da binlerce evsiz-barksız Türk vardır. En azından şimdilik, Yunanistan'daki Müslümanlar evlerinde oturmaktadırlar. Bu nedenle, bir mübadele yapılacaksa bu, İzmir ve İstanbul'u da içine almak koşuluyla bütün Rum nüfusunu kapsamalıdır. Yunanistan'ın mübadele konusundaki en önemli ısrarı mübadelenin isteğe bağlı olarak gerçekleştirilmesi olmuştur. Venizelos'a göre "böyle bir sınır dışı ediş, benzeri görülmemiş siyasal, ekonomik ve sosyal bir yıkım" demektir¹⁹. İngiliz temsilci Lord Curzon ise mübadelenin zorunlu olması görüşündedir ve bu görüşü mübadelenin bir an önce yapılmasındaki ge-

¹⁷ Lozan Barış Barış Konferansı, s. 118.

¹⁸ Lozan Barış Konferansı, s. 119.

¹⁹ Lozan Barış Konferansı, s. 120.

rekliliğe bağlamaktadır. Mübadelenin gönüllü olması durumunda bunun aylar alabileceğinden endişe duymaktadır ve İstanbul'daki Rumların bunun dışında tutulması gerektiğini söylemektedir. Çünkü Curzon'a göre "bu Rum nüfusun sınır dışı edilmesi, Türkiye'nin kendisi için de ekonomik ve endüstriyel bir kayıp olacaktır"²⁰ Nüfusa ilişkin rakamlar konusunda Curzon'un verdiği rakamlara İsmet Paşa itiraz etmiştir.

İngiltere temsilcisi Lord Curzon'un teklifi ve Milletler Cemiyeti görevlisi Nansen'in raporu doğrultusunda; "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" Lozan Barış Konferansı'nda 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanmıştır. İmzalanan bu sözleşme Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu Alt-Komisyonunca hazırlanan taslaktır. Zaten bu taslağın ortaya çıkmasından sonra Konferansta mübadele sorunu çözümlenmiş sayıldığından yeniden görüşme konusu olmamıştır. Bu sözleşme uyarınca; İstanbul'daki Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya'daki Müslümanlar hariç Yunanistan'da yerleşik bütün Müslümanlar Türkiye'ye, Türkiye'de yerleşik bütün Ortodoks Rumlar Yunanistan'a gönderilmiştir. Mübadele sözleşmesinin kapsamına 18 Ekim 1912 tarihinden sonra yurtlarını terk etmiş olanlar da alınarak mülteciler sorununa bir çözüm bulunmuş ve Mübadele, sözleşmenin imzalanmasından kısa bir süre sonra başlamış; her iki ülke için de yıllarca sorun oluşturmuştur.

Sözleşme ve Protokol ondokuz madde ve bir protokolden oluşmaktadır. Sözleşmeye göre mübadeleye Türkiye'deki Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunanistan'daki Müslüman dininden Yunan uyruklar tabi tutulmuştur (m. 1). Mübadelenin en önemli özelliği zorunlu olmasıdır. Fakat sözleşme ile İstanbul'un Rum ahalisi ile Batı Trakya'daki Müslüman ahali mübadele dışı tutulmuştur (m. 2). Mübadele dışı tutulacaklar yine ikinci maddede belirtildiği gibi, İstanbul için Şehremaneti sınırları içinde 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (etablis) Rumlar ve Batı Trakya için 1913 tarihli Bükreş Andlaşmasının çizdiği sınırın doğusunda yerleşmiş olan Türkler olacaktır. 1912 tarihinden sonra göç etmesi gerekenler ya da göç edenler "göçmen" olarak nitelendirilerek mübadele kapsamına alınmıştır (m. 3). Mübadele edilecekler hiçbir engel çıkartılmayacak (m. 5) ve Türkiye'de alıkonulmuş vücutça sağlam Rumlar Türkiye'den gönderilecek ilk kafileyi oluşturacaktır (m. 4). Mübadiller buldukları ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesine ayak basılıkları anda o ülkenin uyrukluğunu kazanmış sayılacaklardır (m. 7). Mübadiller ve topluluklar (camiler, kiliseler, demekler vb.) taşınır mallarını hiç bir kısıtlamaya tabi olmadan yanlarında götürebileceklerdir. Götürülmek istenmeyen taşınır mallar için, yerel makamlar değer tespiti yapacaklar ve bununla ilgili olarak dört nüsha tutanak hazırlayarak birini kendilerinde alıkoyarak, birini göçmene, birini

²⁰ Lozan Barış Konferansı, s. 120.

Karma Komisyona ve birini de göç edilecek ülke hükümetine vereceklerdir (m. 8). Taşınmaz malların tasfiyesi ile Karma Komisyon görevlendirilmiştir (m. 9). Mübadele kapsamına girenlere ait bütün taşınır ve taşınmaz mallar üzerinde daha önce konmuş olan her türlü kısıtlayıcı hüküm yok sayılacak, değer tespitleri buna göre yapılacaktır (m. 10). Onbirinci madde ile Karma Komisyon'un kuruluşu düzenlenmiştir. Karma Komisyon, sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki bir ay içinde, Türk ve Yunan tarafından dörder ve 1914-1918 Savaşına katılmamış devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşacaktır. Alt-Komisyonlar oluşturabilecek olan Karma Komisyon, göçü denetlemek, taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesini gerçekleştirmek, sözleşmenin gerektireceği tedbirler almak ve çıkacak diğer sorunları karara bağlamakla görevlendirilmiştir (m. 12). Komisyon, mübadilin göç ettiği ülkede bıraktığı mallara karşılık, borç tutarını gösteren bir belgeyi mübadile verecektir. Bu belgede belirlenen tutar kadar göç edilen ülkenin göç edilecek ülkeye karşı bir borcu olacaktır. Göçmen, gittiği ülkede, elindeki belge tutarı kadar mal alma hakkına sahip olacaktır (m. 14). Tasfiye işlemlerinin bitmesinden sonra iki ülkenin borçları ve alacakları karşılaştırılacaktır. Karşılaştırmadan sonra borçlu durumda kalan ülke, borcunu peşin para ile ödemekle yükümlüdür (m. 14). Ödeme süresi ile ilgili düzenleme yapma yetkisi Karma Komisyon'da olacaktır. Mübadillere gidişlerinde gerekli kolaylıkların sağlanması, mübadele dışı tutulanlar hakkında hiçbir baskı ve kısıtlamaya gidilmeyeceği ve mübadele sözleşmesinin taraflarca onanmasından sonra yürürlüğe gireceği de diğer maddelerle düzenlenmiştir. Protokol gereği de, sözleşmenin birinci maddesindeki hükmün uygulama alanı dışında kalmak üzere, dördüncü maddede düzenlenen, vücutça sağlam erkeklerin serbest bırakılması, Türkiye tarafından, Barış Andlaşması imzalanır imzalanmaz gerçekleştirilecektir.

Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi veya Değişimi; 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da yapılan ve resmi adı "Yunan ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokol" olan sözleşme uyarınca, Türkiye ve Yunanistan'ın kendi ülkelerinin yurttaşlarını din esası üzerine zorunlu göçe tabi tutulması ve göçe tabi tutulan kişilere ise "mübadil" denmiştir.

Esas alınan kıstas "din" olduğu için Rum denilenlerin arasında, Türkçeden başka dil bilmeyen ve konuşmayan Türk Ortodoks Hıristiyanlar, Yunanistan'dan gelen Müslümanların arasında da Türkçe bilmeyen, Rumca ya da kendi ana dillerini konuşan insanlar vardı.

Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi kapsamında, Türkiye'de sadece İstanbul kenti ile Gökçeada ve Bozcaada'da oturan Rumlar, Yunanistan'da ise sadece Batı Trakya Türkleri mübadeleden muaf tutulmuşlardı.

Mübadelede Drama, Girit, Kavala, Selanik, Vodina ve Yanya'dan Türkiye'ye gelen nüfus, Doğu Trakya ve Batı Anadolu'da Rum azınlığın ayrılışı ile boşalan yerlere iskan edilmişlerdi. Mübadillerin yoğun olarak iskan edildikleri şehirler Adana, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Manisa, Mersin, Samsun ve Tekirdağ idi.

Değişimin çok büyük bir bölümü 1923-1924 yıllarında gerçekleşmiş, ancak geriye kalan az sayıda durumda bu uygulamaya 1930 yılına kadar devam edilmiştir. Zorunlu göç gerek Türk, gerek Yunan ekonomisinde yaklaşık 20 yıl süren ağır bir krize yol açmıştır.

Sözleşme gereği 1 Mayıs 1923 tarihi itibarıyla Türkiye topraklarındaki Rum/Ortodoks nüfus ile Yunanistan topraklarındaki Türk/Müslüman nüfus arasında zorunlu göç uygulaması şarta bağlanmış oluyordu.

TBMM görüşmeleri incelendiğinde İsmet Paşa mübadelenin Türk tarafına istenmesini "Anadolu vatan-ı aslisinin yeknasak bir vatan olma" görüşüne dayandırmaktadır.²¹ İsmet Paşa'nın konuşmasından sonra Lozan'da imzalanan anlaşma ve sözleşmenin onaylanmasıyla ilgili kanun teklifinin oylamasına geçilmiştir. Ondört red oyuna karşılık 213 kabul oyuyla Lozan Sulh Muhademesi hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Mübadele sözleşmesini eleştiren Şükrü Kaya Bey, Mustafa Necati Bey ve Faik Bey red oyu kullanmışlardır.

Mübadele Sözleşmesi'nin Uygulanmasında Karşılaşılan Başlıca Sorunlar:

Mübadele Sözleşmesi'nin uygulanmasında yıllarca süren ve hatta etkileri halen süren sorunlarla karşılaşmıştır.

Öncelikle 1923 yılında Türk ve Yunan hükümetleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlığa verilen isim olan "Etabli" Sorununa değinmekte fayda vardır. Etabli; Fransızca "etablie"den gelen; Bir yere yerleşmiş, orada uzun süredir yaşayan, vatan tutmuş anlamlarına gelmektedir. 1912 yılı yasası ile sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Belediyesi sınırları içerisinde, 30 Ekim 1918 gününden önce yerleşmiş "établis" bulunan tüm Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar; 1913 Bükreş Antlaşması'nın saptamış olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar da, Batı Trakya Müslümanları sayılacaklardı. Sözleşmede kullanılan "emigrant" (göçmen) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan tüm gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktaydı. Mübadele uygulamasında, her iki halkın mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiçbir zarar verilmeyecek, mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin hangi nedenle olursa olsun gidişine hiçbir engel çıkarılmayacaktı. Zanlı ya da suçu kesinleşmiş kişiler, kovuşturma yapan ülkenin makamlarınca göçmenin gideceği ülkenin

²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, içtima Senesi 2, Cilt 1, s. 279.

makamlarına teslim edileceklerdi. Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler, vardıkları ülkenin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardı. Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürme ya da bunları taşıtırmakta serbest olacaklardı ve bu mallardan giriş-çıkış vergisi alınmayacaktı. Aynı zamanda, cami, tekke, medrese, kilise manastır, okul, hastane, dernek, birlik gibi tüzel kişiler ve başka kurumlar personellerini de kapsamak üzere, kendi topluluklarının taşınır mallarını serbestçe götürmeye, taşıtırmaya hak kazanmışlardı.²²

Mübadele sözleşmesi gereğince oluşturulan ve mübadelenin sözleşmeye uygun olarak gerçekleştirilmesinden sorumlu olan Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun Ekim 1923'de oluşturulmasıyla Türk-Yunan Mübadele Sözleşmesi yürürlüğe girmiş oldu. Mübadelenin onsekiz ayda bitirilmesi öngörülmekteydi²³.

Patrikhane Sorunu; Lozan'da imzalanan Mübadele sözleşmesinde mübadillerin belirlenmesinde "din" unsuru temel alınmıştır. Mübadeleye tabi tutulacaklar Yunanistan'ın Müslüman ahalisi ile Türkiye'deki Rum Ortadoks ahali-dir. Fakat Katolik ve Protestan Rumlar mübadele dışı tutulmuştur. Öte yandan Ortodoks olan Karamanlı Türkler mübadele ile Yunanistan'a gönderilmiştir. Bunun yanında Türkiye'ye gelenler arasında da Müslüman olup Türk olmayan ve Türkçe bilmeyen Balkan halkları vardır. Ortodoksların gönderilmesi, "Ortodoksluğun başkaldırın bir Yunanlılık vermesi" anlayışından kaynaklanmaktadır. Müslümanların yeni kurulan Türk Devletine daha iyi uyum sağlayacağına düşünülmesi, Ankara Hükümetini bu yolda davranmaya itmiştir²⁴.

Yunanistan'ın duruma itirazı üzerine Muhtelit Mübadele Komisyonu sorunu görüşmüş ve Konstantin'in mübadeleye tabi olduğuna karar vermiştir. Fakat Yunanistan'ın Patrikliğin mübadele dışı tutulduğu için Konstantin'in mübadele edilemeyeceği görüşü hakkında karar vermenin yetkisi dışında olduğu sonucuna varmıştır. Yunanistan konuyu Milletler Cemiyeti ve La Haye Adalet Divanı'na götürmek istemişse de Türkiye, bu organların bu konuda yetkisiz olduğunu ileri sürmüştür. Sorun, Konstantin'in 19 Mayıs 1925'te görevden çekilmesiyle çözüme kavuşmuş ve yerine Vasil Georgiades seçilmiştir²⁵

²² Ömer Budak, Mübadele Meselesi ve Lozan'da Çözümü, Karadeniz Araştırmaları, Yaz 2010, Sayı 26: 129-142.

²³ Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar, II. Kısım, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1960, s. 61.

²⁴ Oran, Baskın: Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1986, s. 46-47.

²⁵ Gönlübol, Mehmet - Sar, Cem Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), A.K.D.T. Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1990, S. 68.

Mübadelelenin uygulanmasından, özellikle de etabli kavramının içeriğinin belirlenmesinden ortaya çıkan sorunların çözülmesi için taraflar 1926 tarihinde Atina Antlaşmasını imzalamışlardır. Fakat bu Antlaşmanın da sorunları tam olarak çözememesi, 1926, 1927 ve 1928 yıllarında büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁶

MÜLKİYET SORUNU

Tüm bu açıklamalardan sonra mülkiyet hakkının ne olduğu ve mübadele sözleşmesi çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceği konusu incelendiğinde; “Mülkiyet”i malik ile şey arası bir ilişki olarak tanımlayabiliriz.²⁷

1982 Anayasası'nın mülkiyet hakkını düzenleyen 35. maddesi şu hükmü ihtiva etmektedir: “Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.”

Anayasa; bir yandan özel mülkiyeti, bir yandan da hakkın sınırlandırılmasını ve malike ödevler yüklemesini kabul ederek mülkiyet hakkı açısından karma bir yaklaşım benimsemektedir.²⁸

Anayasa Mahkemesi de mülkiyet hakkını; bir kimsenin, başkasının hakkına zarar vermemek ve yasaların koyduğu sınırlamalara da uymak koşulu ile bir şey üzerinde dilediği biçimde kullanma, ürünlerinden yararlanma, tasarruf etme (başkasına devretme, biçimini değiştirme, harcama ve tüketme hatıta yok etme) şeklinde tanımlamaktadır.²⁹ Bu tanım da malike sadece haklar değil, aynı zamanda bazı ödevler de yüklemektedir.

Kamu hukuku açısından sınırlamanın “kamu yararı” olduğu ve bu terimin anlamının tam açıklanamaması sebebiyle “Anayasa Mahkemesi’ne göre kamu yararının gerektirdiği durumların belirlenmesi kanun koyucunun takdirindedir”³⁰

Sınırlamalar; 1982 Anayasası'nın 13. maddesinin ilk şeklinde “demokratik toplumun gereklerine aykırı olmama” “hakkın özü” kavramına göre daha belirgin olmalıdır. Bu gerekçeye göre “demokratik toplum düzeninin gerek-

²⁶ Yücel Bozdağlıoğlu, Türk- Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları, TSA / YIL: 18 ÖZEL SAYI S: 3, Ocak/January 2014.

²⁷ Esin Örucü, Taşınmaz Mülkiyetine Bir Kamu Hukuku Yaklaşımı, Mülkiyet Hakkının Sınırlanması, Sulhi Garan Matbaası, 1976, s. 1.

²⁸ Fikret Eren, “Anayasa ve Yeni Gelişmeler Karşısında Medenî Kanunun Mülkiyet Kavramına Verilecek Anlam”, Medeni Kanunun 50. Yılı, AÜHF Yayınları No. 408 Ankara, 1977 s. 182.

²⁹ Anayasa Mahkemesi'nin 21.06.1989 tarihli ve E: 1988/ 34, K: 1989/26 sayılı kararı, Resmi Gazete Tarih; 05.12.1989 sayı; 20363.

³⁰ Anayasa Mahkemesi'nin 17.06.1992 tarihli ve E: 1992/22, K: 1992/40 sayılı kararı, Resmi Gazete Tarih: 09.01.1995 Sayı; 22518.

leri” kavramının ne olduğunu bilmek, “hakkın özü” kavramını belirlemekten daha kolaydır³¹ Bununla birlikte bu takdir hakkı sınırsız değildir, AİHM; temel haklara yapılan müdahalelerin diğer şartların yanı sıra “gereklilik” şartını taşıyıp taşımadığını, ulusal makamların kararı verdikleri koşulları dikkatle inceleyerek ve bu koşulları dikkate alarak incelemektedir. Mahkeme’nin kendi ifadesiyle “Sözleşmeye taraf devletlerin takdir yetkisi ile Mahkemenin denetim yetkisi el ele gider.”³²

Anayasa Mahkemesi'nin görüşüne bakıldığında; “demokratik bir toplumda temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamanın, bu sınırlamayla güdülen amacın gerektirdiğinden fazla olmaması gerekir.³³ Demokratik hukuk devletinin amacı kişilerin hak ve özgürlüklerden en geniş biçimde yararlanmalarını sağlamak olduğundan yasal düzenlemelerde insanı öne çıkaran bir yaklaşımın esas alınması gerekir. AİHM'nin Dungeon/Birleşik Krallık kararında³⁴ vurguladığı üzere “demokratik bir toplumda gerekli” bir tedbir olarak görülebilmesi için, bu kısıtlamanın, meşru amaçla orantılı olması gerekmektedir.

Bu orantılılığın sınırı ise hakkın kullanılmasının engellenmesi ya da hakkın kendisinin ortadan kaldırılmasıdır. Buna göre temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamaların amaca uygun olması gerekir ancak bu sınırlamaların hiçbir şekilde, belli bir hakkın ya da özgürlüğün kullanılmasını engelleyecek ya da hakkı ortadan kaldıracak düzeye vardırılmaması gerekir.³⁵

Ölçülülük ilkesi, bir hakkın sınırlandırılması için başvuru aracının, sınırlandırma ile ulaşılmak istenen hedefe ulaşmak bakımından elverişli olması şeklinde tanımlanabilir.³⁶ Ölçülülük ilkesi, sınırlama için kullanılan araç ile sınırlamanın sonuçları arasındaki ilişkiyi betimleyen bir kavramdır. Ölçülülük ilkesinin temel amacı, temel hak ve özgürlüklerin gereğinden fazla sınırlandırılmasını önlemektir. Zaten 13. maddenin gerekçesinde sınırlama ile amaç

³¹ Suat Şimşek, Mülkiyet Hakkının Kapsamı, Sınırlandırma Nedenleri ve Şartları Açısından 1982 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz, TBB Dergisi 2010, Sayı 91, s.205.

³² Müller ve diğerleri/İsviçre davası, Çeviren: Osman Doğru, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuku Projesi, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=159> (Suat Şimşek, içinde, s.209).

³³ Anayasa Mahkemesi'nin 19.07.2001 tarihli ve E: 2001/303, K: 2001/333 sayılı kararı, Resmi Gazete Tarih: 15.09.2001 Sayı; 24524.

³⁴ Dungeon/Birleşik Krallık kararı, Çeviren: Sibel Inceoğlu, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuku Projesi, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, <http://ihami.anadolu.edu.tr/aihmgoster.asp?id=48>.

³⁵ Suat Şimşek, s.210.

³⁶ Yücel Oğurlu, “İngiliz ve Türk İdare Hukuklarında İdari Faaliyetlerin Denetlenmesinde Ölçülülük İlkesinin Rolü Hakkında Bir Değerlendirme”, Atatürk Üniversitesi, Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2000, Cilt: IV, Sayı: 1-2, s. 148.

arasında denge bulunması gerektiği belirtilmiş ve amacın gerektirdiğinden daha fazla sınırlama yapılmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir.³⁷

Her ne kadar 35. maddede bu yönde hüküm bulunmasa dahi Anayasa Mahkemesi, mülkiyetin hukuken ya da fiilen kamu idaresine geçtiği durumlarda malike tazminat ödenmesi gerektiği görüşündedir. Tazminatsız olarak mülke el konulması Anayasa Mahkemesi tarafından hakkın özüne dokunma olarak kabul edilmektedir.³⁸

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında mülkiyet hakkı Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol ile düzenlenmiştir. Protokol'ün "Mülkiyetin Korunması" başlıklı 1. maddesi şu şekildedir:

"Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Herhangi bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yastada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir. Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka hâlel getirmez."

Sözleşme'de mülkiyet hakkının ve mülk kavramının açık bir tanımı bulunmamakla beraber AIHM, mülkiyet hakkını ve mülk kavramını geniş yorumlamak eğiliminde olmuştur. Mahkeme, mülkiyet hakkını yorumlarken geleneksel yorumlardan uzak kalmış ve kendine has bir mülkiyet anlayışı geliştirerek parasal değer ifade edebilen hemen hemen her unsuru mülkiyet kavramı içerisinde değerlendirme eğiliminde olmuştur.³⁹ Mahkeme, Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. Maddesinde geçen "mal ve mülk" kavramının fiziksel malların mülkiyeti ile sınırlı olmayan özerk bir anlamı olduğuna dikkat çekmektedir.

Mübadele Sözleşmesi açısından mülkiyet hakkının inceleyebilmek için ayrıca daha önce de belirtilen o dönemdeki koşulların değerlendirilmesi gereklidir;

Savaş sonrası ortamında olan ülkemizi için; Olağanüstü hal kamu otoritesinin güçlenmesi amacından öte, kişi hak ve hürriyetlerinin eskisinden daha iyi hale getirilmesi, toplum düzenini bozanların yakalanıp adalet önünde

³⁷ Yılmaz Aliefendioğlu, Y., (2002) "2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut", Anayasa Yargısı Dergisi, Yıl: 2002, sayı: 19, s. 160.

³⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 10.04.2003 tarihli ve E: 2002/112, K: 2003/33 sayılı kararı: "Taşınmazın hiçbir karşılık ödenmeden idareye geçmesi, mülkiyet hakkının sınırlanmasını aşan, hakkın özünü zedeleyen bir durumdur."

³⁹ Güney Dinç, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mülkiyet Hakkı", İzmir Barosu Dergisi, Ekim 2004, Sayı: 69, s. 133.

çıkarılması için “hukuk devleti” ilkesi çerçevesinde öngörülecek geçici kısıtlamaları kapsadığının belirtilmesi; Kişi hak ve hürriyetlerinin askıya alınmasının onlardan vazgeçilmesi anlamını taşımadığı olağanüstü hal koşullarında en önemli müessesenin hukuk düzeni ve dolayısıyla adalet kavramı olduğunun belirtilmesi gereklidir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesi (olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma) aşağıdaki gibidir:

“1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir. 2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye [yaşam hakkı], 3. maddeye [işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı], 4. maddeye (fıkra 1) [kölelik ve zorla çalıştırma yasağı] ile 7. maddeye [kanunsuz ceza olmaz] aykırı tedbirlere cevaz vermez. 3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir.”⁴⁰

Mübadale sözleşmesinin gerçekleştiği koşulların savaş ertesi olağanüstü koşullar olduğu açıktır. Günümüz mevcut anayasa ve Avrupa birliği düzenlemeleri çerçevesinde hakkın özünün korunmaya çalışıldığı; komisyon çalışmaları ve sözleşme içerisinde yer alan malların değer tespitinin yapılması konuları uygulamada pek çok sorunla karşılaşmış; halen AİHM nezdinde de yer alan malların karşılıklı belirlenmesinde sorunlar yaşanmıştır. Mübadillerin Yunanistan’daki mal Kayıtları ve Muhtelit Mübadale Komisyonu Tasfiye Talepnameleri⁴¹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı tarafından tasnif edilerek, “Muhtelit Mübadale Komisyonu Tasfiye Talepnameleri Kataloğu” adı altında 21 cilt olarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur⁴²

Bu arada malları Yunan tarafınca müsadere edilen mübadillerin, müsadere edilen mallarını belgelemeleri halinde, Yunan makamlarınca mallarının tazmin edileceği kendilerine bildirilmiş olduğundan, malları müsadereye uğrayan mübadillerin, müsadere edilen mallarını gösterir bir belgeyi de tasfiye

⁴⁰ http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Derogation_TUR.pdf (erişim tarihi 20 şubat 2017).

⁴¹ Ercan Çelebi, Mübadillerin Yunanistan’daki mal Kayıtları ve Muhtelit Mübadale Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, ÇTTAD, V/12, (2006/Bahar), s. 35-46.

⁴² Ercan Çelebi, s.36.

talepnâmelerine ilâve ettikleri görülmektedir. Belgelerden anlaşıldığına göre malları müsadereye uğrayan mübadillerden, yukarıda içerikleri hakkında bilgi verdiğimiz “(a) ve (b) cetvellerinde belirttikleri emvallerinin hangi tarihte müsadere edildiğini” ve yine “müsadere edilen emvallerinin 1909 ile 1914 yılların arasındaki senelik gelirin ne kadar olduğunu” beyanlarında belirtmeleri istenilmiştir.⁴³ Tasfiye talepnâmeleri arasında görülen diğer bir belge, Yunanistan’ı 18 Ekim 1912 tarihinden önce terk etmiş olan Türklerin, Yunanistan’da bulunan malları ile ilgili kayıtlardır. Karma Komisyon Türk Heyeti Reisi Tevfik Rüştü Beyin gazetelere vermiş olduğu beyanattan anlaşıldığına göre, terk edilen malların kıymetlerinin tespitiyle ilgili olarak “vahit-i emsal” usûlü benimsenmiştir.⁴⁴

SONUÇ

Türk-Yunan nüfus mübadelesi, her iki ülke için de önemli bir tarihsel olaydır. Türk-Yunan nüfus mübadelesi ile, iki devlet azınlık sorunlarını çözmek için kendi halkının bir bölümünü zorunlu göçe tabi tutmuştur. Mübadele konusundaki uluslararası tepkiler de farklılık göstermektedir. Bazıları, böyle bir göçün barbarca olduğunu ve tehlikeli bir örnek teşkil edeceğini söylerken, diğerleri ise, bu politikanın gerçekçi bir politika olduğunu savunmuşlar ve II. Dünya Savaşından sonra da benzer görüşler ileri sürmüşlerdir.⁴⁵

Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere idarenin mülkiyete müdahalesinin sınırlarını o günün koşullarını tam olarak bilmeden değerlendirmenin olanaksız olduğu açıktır; günümüzden bakıldığında değerlendirme komisyonu çalışmalarının belirlenmesindeki aksaklıklar, yetersizliği; etabli sorunu gibi unsurlar ile sözleşmenin sosyolojik ve ekonomik etkilerinin halen devam ettiği açıktır.

Kamu yönetiminde mülkiyete, kişi hak ve özgürlüklere müdahalenin sınırlarında yerindelik ve ölçülülük gibi çalışma içerisinde açıklamaya çalıştığımız unsurlara önem verilmesi hukuk devleti ilkesinin gereği olarak ortaya çıkmaktadır; aksi halde toplumda adalet duygusu zedelenecek ve hukuka güven ilkesi zedelenmiş olacaktır.

⁴³ Ercan Çelebi, s. 38.

⁴⁴ Ercan Çelebi, s. 42.

⁴⁵ Yücel Bozdağlıoğlu, s.24.

